

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Брицька (Міркун) Анастасія Романівна

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО
ВІКУ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ**

231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

бакалаврської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)
»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор філософії
Моргай Лілія Анатоліївна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	10
1.1. Сучасні підходи до визначення поняття «люди похилого віку».....	10
1.2. Соціально-психологічні проблеми людей похилого віку.....	23
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	40
2.1. Компетентність соціального працівника в роботі з людьми похилого віку.....	40
2.2. Експериментальне дослідження особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах Територіального центру соціального обслуговування (надання) соціальних послуг у Христинівському районі.....	51
Висновки до другого розділу	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	65

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У нинішній час, українське суспільство переживає складну соціально-економічну кризу, яка спричиняє катастрофічне падіння рівня життя населення. В останні роки в Україні спостерігається стійка тенденція до погіршення стану здоров'я, з кожним роком зростає кількість чинників, що негативно впливають на життєдіяльність людини. Особливо гостро ця проблема стоїть щодо життєдіяльності соціально незахищених верст населення, а саме людей похилого віку.

В Україні соціальна робота з людьми похилого віку знаходяться в центрі уваги багатьох соціальних інститутів, дослідницьких програм, які спрямовані на забезпечення рівня життя людей похилого віку.

Одним з головних завдань нашого суспільства є створення умов для гідного життя літнім людям, які становлять нині п'яту частину населення України. Саме тому соціальна робота з людьми похилого віку посідає значне місце в системі соціального обслуговування населення України [22, с. 175].

Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), осіб у віці від 60 до 74 років відносять до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років до старих людей, а від 90 років і старших – до довгожителів [22, с. 175].

Поняття «люди похилого віку» в Україні стійко асоціюються з настанням пенсійного віку (55 років для жінок – 60 для чоловіків). Часто термін «літні люди» має те ж саме значення, що і люди похилого віку.

Пенсії в Україні призначають відповідно до досягнення пенсійного віку та за наявності достатнього страхового стажу. Згідно з пенсійною реформою 2018 року в Україні поступово збільшують пенсійний стаж.

Станом на 1 січня 2020 року змінився стаж і вік виходу на пенсію. Так, призначення пенсії за віком після досягнення 60 років можуть претендувати лише ті, хто має стаж не менше 27 років (у 2019-му було 26

років). Якщо ж у людини не вистачає страхового стажу, пенсійний вік настане не в 60, а в 63 або в 65 років, залежно від наявного трудового стажу та дати звернення за призначенням пенсії. Щодо жінок, до 60 років – у 59,5 – на пенсію зможуть вийти лише жінки, які народилися з 1 жовтня 1960 року по 31 березня 1961. А народжені після цього можуть розраховувати на пенсію лише в 2021 році, тобто одночасно з чоловіками свого року народження. Щодо пенсіонерів, які досягли 80 років [будуть](#) доплачувати 670 грн до пенсії [16].

За підрахунками ООН до 2050 року число людей похилого віку збільшиться вдвічі, а за даними Міністерства статистики України, у 2006 році літні люди, яким за 60 років складала – 20,1% кількості населення. До прогнозів Організації Об'єднаних Націй, кількість літніх людей у 2025 році складе – 26,3%, а в 2050 році – 38,1% [2].

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи. Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи між людиною та середовищем в цілому, підвищує відповідальність організацій за людину, впливає на соціальну політику. [12, с. 181].

Близько 70% населення, які звертаються за допомогою до служб соціального та медичного профілю це люди похилого віку. Дані демографічного прогнозу свідчать про постійне зростання кількості осіб похилого віку в загальній структурі населення України [44].

За статичними даними, обслуговування та соціальні послуги в системі органів соціального захисту населення України надають 319 будинків інтернатів, 744 територіальних центрів соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян, 24 пансіонати, 9 спеціалізованих житлових будинків для ветеранів війни і праці, 289 реабілітаційних установ. Функціонування системи

забезпечували понад 58 тисяч соціальних працівників, які обслуговують близько мільйона громадян, надаючи їм понад 45 видів послуг [22, с. 185]

Однією з умов, яка може покращити стрімке старіння населення є покращення екологічної ситуації, зростання доходів населення, покращення медико-психологічної допомоги, зміна способу життя, збільшення рухової активності, раціональне харчування, відмова від паління та інших шкідливих звичок [2].

Соціальна політика України є недосконалою, і тому не в змозі задовольнити всі потреби людей похилого віку. Проблеми осіб даної вікової категорії населення є актуальними і потребують негайного вирішення проблеми з боку держави [48].

Проблема похилого віку стає об'єктом дослідження багатьох наук: біологічних, медичних та соціальних. До когорти наук відноситься і геронтологія – наука про старість і старіння, яка вивчає процеси старіння із загально біологічних позицій, та досліджує суть старості та вплив її приходу на людину і суспільство [20, с. 10].

Дана дисципліна вивчає: 1) з'ясувати первинні механізми старіння; 2) установлювати їх взаємозв'язок у процесі життєдіяльності організму; 3) визначати вікові особливості адаптації до умов навколишнього середовища; 4) пошук шляхів уповільнення темпу старіння і збільшення тривалості життя [20, с. 19].

Проведений нами аналіз джерел та наукових доробків показав, що питання похилого віку досить добре висвітлено в роботах: Н. Борецької, В. Бочелюк, О. Черепехіної, К. Дубич, Л. Єгорової, М. Житинської, О. Зінченкової, В. Кузьмич, М. Лукашевич, Т. Семигіної, І. Терещенкової, Н. Шевчук та ін. Це пояснюється тим, що дана проблема є актуальною та знаходиться у центрі досліджень.

Актуальність проблеми людей похилого віку на сьогоднішній день не втратила своєї значущості і вимагає розробки більш конструктивного підходу, все це і зумовило вибір теми дослідження – **«Особливості**

соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування».

Мета дослідження – вивчення і аналіз особливостей роботи соціального працівника з людьми похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування.

Об’єкт дослідження – робота з людьми похилого віку в Україні.

Предмет дослідження – особливості соціальної роботи з людьми похилого віку.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати сучасні підходи до визначення поняття «люди похилого віку»;

2. Розкрити основні соціально-психологічні проблеми людей похилого віку;

3. Охарактеризувати компетентність соціального працівника в роботі з людьми похилого віку;

4. Провести експериментальне дослідження з вивчення соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах Територіального Центру соціального обслуговування (надання) соціальних послуг в Христинівському районі «Будинок пристарілих».

Методи дослідження. Для розв’язання завдань дослідження використовувалися такі методи:

– теоретичні: аналіз нормативно-правових документів для визначення порядку та особливостей організації роботи соціального працівника з людьми похилого віку;

– емпіричні: вивчення звітної документації діяльності закладів соціальної сфери;

– експериментальні: (констатувальний і формувальний експеримент) з метою виявлення, обґрунтування, перевірки ефективності умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку;

– **статистичні:** кількісної та якісної обробки одержаних результатів експерименту забезпечили обробку даних, засвідчили достовірність отриманих результатів дослідження.

Теоретичне значення роботи. Наукова робота дозволила удосконалити знання соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку та розкрила теоретичні знання щодо даної проблематики.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що описаний матеріал та проведене експериментальне дослідження може бути використане у підготовці насупних курсів: «Вступ до спеціальності», «Соціальна робота з різними соціальними групами», «Правове регулювання соціального захисту».

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Територіального Центру соціального обслуговування надання соціальних послуг с. Ліщинівка Христинівського району.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступі на всеукраїнській конференції – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (15 жовтень 2020 р., м. Умань) та всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Дистанційне навчання у закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (30 березня 2021 р., м. Умань). За результатами дослідження опубліковано одноосібно 1 тези доповідей автора.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту бакалаврської роботи становить 79 сторінок, із них обсяг основного тексту 59 сторінок. Робота містить 1 додаток.

ВИСНОВОКИ

У дослідженні обґрунтовано теоретичні основи дослідження. Результати проведеної роботи засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість дійти до таких висновків.

1. Проаналізовані сучасні підходи до визначення поняття «люди похилого віку» .

Встановлено, що «люди похилого віку» асоціюються з настанням пенсійного віку (55 років для жінок – 60 для чоловіків). Часто термін «літні люди» має те ж саме значення, що і люди похилого віку.

На даний час досить багато трактувань та визначень щодо поняття «люди похилого віку», «похилий вік», «старість».

Українські дослідники, науковці, такі як С. Гончаренко, дає своє трактування і вказує, що «літні люди» або старість – це період життя після зрілості, коли відбувається ослаблення організму.

М. Лукашевич, Т. Семигіна у своїй праці «Соціальна робота: теорія і практика», зазначили, що «люди похилого віку» в Україні стійко асоціюються з настанням пенсійного віку (55 років для жінок – 60 для чоловіків). Часто термін «літні люди» має те ж саме значення, що і люди похилого віку. На даний час приймаються законопроекти, які вносять корективи щодо виходу людини на пенсію.

В. Кузьмич стверджував, «похилий вік» – заключний період онтогенезу, яскравим виявом якого є процес старіння. Існують різні варіанти визначення старіння. Для кращого сприйняття поняття старіння як соціального і соціально-психологічного феномену визначимо поняття «старіння», «старість»

Академік І. Мечников обґрунтував теорію про розумне відношення до здоров'я поведінки людей, показав глибоку залежність старіння людського організму від індивідуального способу життя. Його ідея про необхідність наукових обґрунтувань для вироблення правил

індивідуального людського життя зберігає своє значення і по теперішній час.

Академік О. Богомольць описував про тривалість життя, та вказував про медичні проблеми, які були ним розроблені разом із соціальними. Він ставив старіння в залежність від організації праці, давав аргументовані рекомендації щодо правил поведінки і спілкування людей, які сприяють продовженню життя.

Науковець З. Френкель обґрунтував ідею про необхідність посиленої праці для літніх людей. Він вважав, що одним з найголовніших умов підтримки ритму життя людини є його загальний стан людини.

Педагог О. Хухлаєва вказує, що криза людей похилого віку, має дві основні лінії, одна з яких передбачає необхідність прийняття завершального етапу власного існування, інша – усвідомлення можливості до виконання життєвих завдань, або прийняття їх без змін. Однією із основних соціально-психологічних проблем осіб літнього віку є проблеми, пов'язані із соціальною адаптацією. Літній вік називають «періодом погіршеної адаптації», що зумовлено різноманітними соматичними, психічними та психологічними змінами особистості, а також змінами, що відбуваються в сімейному житті та соціальному оточенні.

Соціолог С. Форсман класифікує труднощі, які зустрічаються на шляху людей похилого віку. Перша проблема – психологічна, пов'язана з суб'єктивною самооцінкою старих людей, які не бачать перспективи своєї подальшої трудової діяльності. Друга – фінансова, бо людям похилого віку (пенсіонерам), підприємці, намагаються платити менше. Третя проблема – демографічна, що пов'язана зі старінням населення і загостреною конкуренцією з молодими працівниками. Четверта – адаптаційна, так характеризується небажання літніх людей залишити минулу професію.

2. Розкрито основні соціально-психологічні проблеми людей похилого віку.

Люди похилого віку зіштовхуються із багатьма проблемами, зокрема із соціально-психологічними проблемами. Вихід на пенсію, непрацездатність та інші властивості, які притаманні даній категорії населення, ми називаємо зміною статусу людини в суспільстві. Зміни статусу відбуваються протягом усього життя людини. Зміна психосоціального статусу в старості відрізняється від попередніх, перш за все звуженням кола можливостей, як фізичних, так і соціальних та включає кілька факторів, а саме таких як: настання старості, вихід на пенсію та вдівство. При цьому слід зазначити, що вдівство і вихід на пенсію є одними з найбільш стресогенних ситуацій, що відбуваються в житті людини.

3. Охарактеризовано компетентність соціального працівника в роботі з людьми похилого віку.

Однією із найголовніших функцій, якою має володіти фахівець, фахівець із соціальної сфери, є компетентність.

Компетентність – якість людини, що володіє всебічними знаннями в «своїй» галузі, і думки якої є вагомими та авторитетними. Коли говорять про компетентного фахівця, то виникає уявлення про такого працівника, який виконує свою роботу якісно, ефективно, компетентно. Такий фахівець успішно діє при вирішенні професійних завдань на основі практичного досвіду, вміння і знань, а також завдяки особистим якостям.

Професійна компетентність соціального працівника – це специфічна здатність індивіда, яка необхідна для ефективного виконання конкретного виду соціальної роботи, на основі яких визначено професійно важливі особистісні якості: знань, умінь, навичок і ціннісні орієнтації.

Компетентність (професіоналізм) забезпечує якісне вирішення соціальних проблем, а також: забезпечує приналежність соціального працівника до їх професійної групи; визначає можливість їх швидкого професійного зростання і залучення для вирішення більш складних завдань клієнта; спонукає до постійного підвищення рівня професіоналізму,

освоєння нових знань, розвитку навичок і умінь практичної діяльності, глибокого розуміння цінностей соціальної роботи та освоєння методів наукового дослідження процесів соціального середовища.

Соціальний працівник повинен докласти всіх зусиль, щоб стати і залишатися фахівцем у своїй професійній практиці та у виконанні своїх професійних обов'язків. Співробітник соціальної служби повинен нести персональну відповідальність за якість своєї роботи.

4. Проведено дослідно-експериментальну роботу з вивчення соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах територіального Центру соціального обслуговування у Христинівському районі.

Встановлено, що для ефективної роботи соціальний працівник повинен бути компетентним у своїй діяльності, та постійно працювати над собою.

Наша дослідно-експериментальна робота полягала у відвідуванні та проведенні тренінгів (2 тренінги) у с. Ліщинівка, Христинівського району, Черкаської області. Найважливіша мета тренінгів полягала у налагодженні спілкування людей між собою.

Звичайно, проведене дослідження не вичерпує усіх проблеми з якими зіштовхуються «люди похилого віку».

Подальшого вивчення потребують такі питання, як: робота соціального працівника з людьми похилого віку, які не знаходяться під